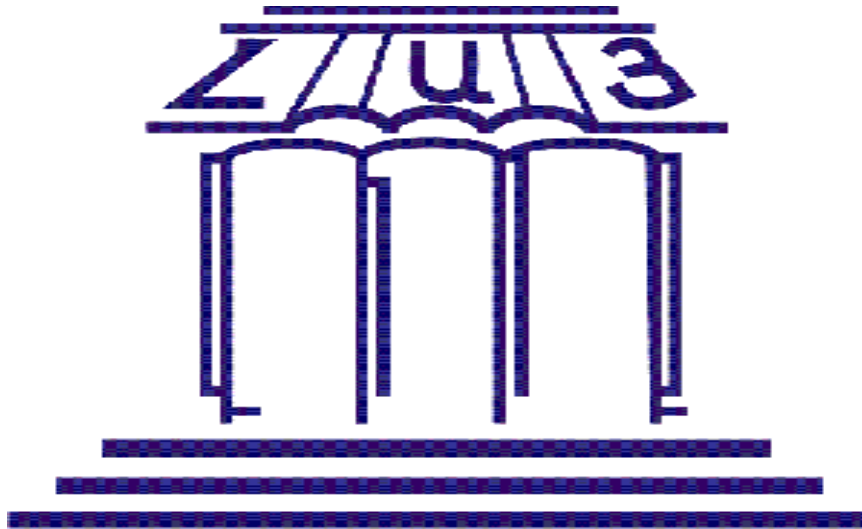

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

L t n
✓ 2188

1999

♫

(ՅՈՒՆԵՍԿՈՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ)

ԳՐԵՑ

Վ. ԳԱԳԱՉԵԱՆՑ

U R U T S L

ՀԱՅԵՐԷՆ ՏՊԱՐԱՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

MARSEILLE

IMPRIM. ET PAPETERIE DU MIDI, M. SCHICKLER

44, Allées de Meilhan, 44

1891

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ԺԱ.

ԹՈՄԱՍ ԲՈՑԱՐԻՍ

(ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ)

W 2305

ԳՐԵՅ

Վ. ՓԱՓԱՋԵԱՆՑ

ՄԱՐՍԷՐ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՏՊԱՐԱՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

MARSEILLE

IMPRIM. ET PAPETERIE DU MIDI, M. SCHICKLER

44, Allées de Meilhan, 44

1891

ԹՈՄԱՍ ԲՈՑԱՐԻՍ

(ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՅ*)

Ա

Ասիական Թիւրքիայի և Յունաստանի միջավայրում է տարածվում յունական այն ծովը, որին Արշիպելագոսի ծով են կոչում և նրա միջի հարիւրաւոր մանր կղզիներն էլ՝ Արշիպելագոսի կղզիներ:

Տառնեւհինգերորդ դարում երբ Տաճիկները տիրել էին Յունաց կայսրութեան մեծ մասին և Սուլթան Մահմուտ Բը դօրեղ բանակ էր կազմում Բիւզանդիոնն ևս խլելու Յոյների ձեռքից, տաճիկ կառավարիչներ, ժողովուրդ, կադի և հազար տեսակ արինարբու մահմետական ցեղեր մորելիս պէս ցրուել բռնել էին այդ կղզ-

(*) Յունական Ժամանակակից պատմութիւնից քաղուած այս դէպքը առնուած և ընդարձակուած է մի յօդուածից, որը «Մ. Մինասիբեան» ստորագրութեամբ տպւել է 1861 թիւ 10 Կոռնկ ամսագրի մէջ: Փաստերը ճշդութեամբ պահպանուած են:

42188-60
28 2192

զինները , սկսած Լիմոս կղզիից մինչեւ Կը-
րէտէն :

Դրանց թւումն էր նաեւ ամենափոք-
րիկ Սիրա կղզին , ուր կար մի բուռ յոյն
ժողովուրդ , ունէր մի փոքրիկ Հերմո-
պոլիս քաղաք և մի քանի խոճուկ գիւ-
ղեր , որոնք կպել քաղաքին , արուար-
ձանի կերպարանք էին ստացել :

Կղզին շատ էլ գեղեցիկ էր . նրա մէջ
գտնուում էր բուսականութիւն , բայց
շատ քիչ , որովհետեւ հողը կաւային էր .
իսկ կաւային տեղում ծառ բուսցունելը
համարեա անհնար է :

Բնակիչները մեծ մասամբ ձկնորսու-
թիւնով էին զբաղվում . նրանց փոքրիկ
խրճիթները ցան ու ցրիւ ընկած էին ծո-
վափի վրայ , մէկը մի ժայռի ետեւում ,
միւսը երեսը դէպի ծովը , մի քանիսը
միմեանց ետեւից պարզվում էին երկու
կարգով մինչեւ քաղաքը և այդպիսով մի
փողոց եւս աւելացնում աղքատ քաղա-
քին մէջ :

Հէնց այդ փողոցի ծայրումը կար մի
ցած խրճիթ , բաղկացած մի սենեակից .
մինչ ամեն խրճիթից բարձրանում էր ծովս ,
որովհետեւ կրակ էին վառել կերակուրի

համար , միայն այդ խրճիթն էր որ ծովս
չէր արձակում և կարծես ամայի էր :

Առաւօտը դեռ նոր էր բացւել , ամեն
ոք տնից դուրս եկել գործի էր գնում ,
փողոցը կենդանութիւն էր ստացել , ան-
ցնում էին ձկնորսներ , շտապում խա-
նութպանները , նաւավարները թիակները
ուսերին դիմում էին դէպի իրենց նա-
ւակները որոնք ծփում էին ծովի ջրի վը-
րայ , կանայք տնից տուն էին մտնում և
Տաճիկները այստեղից այնտեղից դուրս
էին ցցում իրենց փաթթոցաւոր գլուխ-
ները :

Այդ միջոցին դէպի անծովս խրճիթն
էր քայլում մի երիտասարդ քահանայ ,
որը ձեռքին թաշկինակով մի քառակու-
սի բան էր բռնել և մեղմ ձայնով երգե-
լով , իւր ձեռքն էր պարզում անցնող
բարեպաշտ քրիստոնեայներին . Ամեն ոք
կանգնում , վերցնում էր իւր կլոր գըլ-
խարկը , մօտենում համբուրում էր պար-
զուած ձեռքը , իսկ շատերն էլ հետե-
ւում էին նրան :

Եւ այսպէս քահանան աղօթքներ մըր-
մընջալով , հինգ-վեց բարեպաշտ Յոյների
հետ մօտեցաւ գծուծ խրճիթին :

— Այստեղ է , չէ՞ , դարձաւ նա իրեն հետեւողներին մէկին :

— Այո՛ , տէր հայր , այդտեղ է , ա-
սացին նրան :

Քահանան գլուխը կռացրեց և ներս մտաւ . ներս մտան նաեւ բոլոր նրան հետեւողները :

Նրանց մտած սենեակը շատ փոքրիկ էր , միջի կահ-կարասիքը խարխուլ և մաշուած . մի անկիւնում դրուած կար տախտակեայ մի թախտ , որի վրայ պառ-
կել էր մի հիւանդ կին . նրա երեսը կապ-
տել էր , նա հազիւ շնչում էր և ընդհա-
ն ընդհա սպասում էր մահուան . քահա-
նան ձայնը բարձրացնելով քանդեց ձեռ-
քի առարկայի վրայից թաշկինակը , գլը-
խարկը հանելով դրեց գետնի հողի վրայ
և մօտեցաւ մահճակալին :

Առարկան մասնատուի էր . առաւօտ-
եան շատոնց նրան եկեղեցում իմաց էին
տուել որ Բոցարիսի կինը հոգեւարքի մէջ
է և սպասում է վերջին օժման և ահա
քահանան եկել էր իր պարտքը կատարելու :

Ամենքը պատկառանօք գլխարկները
վերցրին , քահանան մօտ գնաց մեռնողին
և հարցրեց .

— Պատրաստ ես , կին , ընդունելու
վերջին օժումը :

Հիւանդը ճիգ գործեց , նախ բաց ա-
րեց աչքերը , յետոյ մեծ ջանքով և տան-
ջուելով բարձրացաւ , թիկն տուեց և
գոչեց .

— Որդի՛քս . . .

Ամենքը յուզուած՝ անկիւնի կողմը
դարձրին իրենց աչքերը : Այնտեղ անկիւ-
նում կծկուել պատին էին կպել երկու
մահուկներ . արտասուքը հոսելով ծած-
կում նրանց երեսները և ո՛չ մի քարա-
սիրտ չէր կարող դիմանալ տեսնելով այդ
երկու պատանիներին , որոնք մի քանի
ընկալից յետոյ բոլորովին որբ պիտի մը-
նային , որովհետեւ ծերունի Բոցարիսը
վաղուց մեռել էր :

Պատանիներից մէկը տասնեւհինգ տա-
րեկան էր , իսկ միւսը տասերեքամեայ մի
սիրուն աղջիկ : Պատանին արտասուում
էր դառնութեամբ և կտրտում ձեռնե-
րը . իսկ աղջիկը այնպիսի աղիոգորմ խուլ
ճիչեր էր արձակում , որ քահանան ան-
գամ յուզուեց , ձեռքը աչքերին տարաւ
և միմայ .

— Խեղճ էլէ՛նա՛ . . .

Էլէնան մունջ էր. նրա խուլ աղմուկները, նրա ճիչերը յայտնում էին այդ. թշուառ աղջիկը, որ օփտուած էր մի յունական գրպաիչ գեղեցկութիւնով, անլեզու էր. լեզուի փոխարէն նրա վրայ կար դէմքը որ խօսում էր աւելի ճարտար և պարզ քան կարող է մի լեզու : Այդ միջոցին Էլէնայի աչքերը մի այնպիսի խոր, յուսահատ տխրութիւն էին արտայայտում, որ աւելորդ կը լինէր նկարագրելով մեղմացնել նրան :

Պատանին, ծերունի Բոցարիսի թովմաս որդին, թէեւ տասնեւհինգ տարեկան էր, բայց նրա վրայ նայողը կը կարծէր թէ նա շատ աւելի մեծ է : Նրկարահասակ էր, լիքը դէմքով, թաւերկար սեւ մազերով, բոցափայլ աչքեր, լայն վեհ ճակատ : Նրբ նա լալիս էր, նրա կրակոտ աչքերը կարծես փայլուն կայծեր էին արձակում :

Հիւանդը թիկն տուած, մի ականարկ ձգեց նրանց վրայ. յետոյ չը կարողանալով երկար մնալ այդպէս, ձեռքով մօտ կանչեց նրանց և ընկաւ բարձին վրայ :

Նրկու պատանիները վազեցին ծունր դրին անկողնի առաջ, հիւանդը բաց ա-

րաւ ծանրացած արտեւանունքը, շարժեց շրթունքները, ձեռքը դանդաղութեամբ տարուբերեց ու ասաց.

— Թովմաս, Էլէնա՛, այդտե՞ղ էք :

— Այո՛, մայրի՛կ, թանկագին մայրի՛կ, գոչեց Թումասը դողդոջուն ձայնով :

— Խեղճ որբեր, մրմնջաց հիւանդը և ամեն ոք նկատեց որ արցունքների մի քանի կաթիլներ դուրս բխելով աչքերից եկան գլորուելու թշերի վրայ : Նա բռնեց մանուկների ձեռքերը և դառնալով քահանային, ասաց.

— Տէր հայր, ի՞նչ պիտի լինեն սըրանք :

— Որբերի տէրը Աստուած է, մայր Բոցարիս, պատասխանեց քահանան. նըրա հաւատացեալները չեն թողնել սրանց անխնամ :

— Թովմաս աշխատում է, մրմնջեց հիւանդը, Թովմաս քաջ է. մի ամբողջ տարի նա էր որ ապրեցնում էր մեզ. բայց... ո՞վ կը լինի սրանց մայրը, ո՞վ կը լինի Էլէնայի պաշտպանը... հայր, յարեց նա դառնութեամբ. զգում եմ որ շուտով ամեն ինչ վերջանալու է, կատարի՛ր օրէնքը :

Այն ժամանակ քահանան սկսեց կարգալ աղօթքներ, օծեց հիւանդին, յուզմամբ մի քանի մխիթարական խօսքեր ասաց և աչքերը սրբելով, շտապեց հեռանալ: Բոլորը հետեւեցին նրան:

Խրճիթում մնացին հիւանդը և նրա մօտ չոգած երկու որբերը:

— Թոմա՛ս, ասաց հոգեւարքը, բոլորի հեռանալուց յետոյ. մօտեցի՛ր որ լսես մօրդ վերջին խնդիրը:

Թոմասը մօտեցաւ:

— Բայց նախ, ասաց մայրը, դուռը փակի՛ր. կարող է մի կեղտոտ Տաճիկ յանկարծ ներս մտնել և խառնել մեզ:

Թոմասը դուռը փակեց, յետոյ մօտեցաւ մահճին և արտասուքը աչքերում կանգնեց իւր սիրած մօր սնարի մօտ:

— Թոմա՛ս, ասաց կցկտուր կերպով մայրը. ես գիտեմ որ դու մօրդ շատ ես սիրում, նոյնպէս և այդ անբաղդ քրոջդ. բայց ահա մեռնեցիս առաջ յանձնում եմ Ելէնային քեզ, Թոմա՛ս. աշխարհքիս վրայ նա բացի քեզնից ոչ ոք չունի, նա անբաղդ է. որդի՛ս, խօսք տուր ինձ որ նրան անտէր չես թողնելու:

— Ե՞ս անտէր թողնեմ նրան, մայրի՛կ,

գոչեց Թոմասը. ահա երգվում եմ որ միայն մահը կը բաժանի ինձ նրանից:

Հիւանդը յուզուած, մօտ քաշեց պատանուն և գրկեց նորան ու սեղմեց կրծքի վրայ. յետոյ տեսնելով Ելէնային, բռնեց նրա ձեռքից եւս, մօտ քաշեց, իրեն սիրելի այդ գլուխները առաւ կուրծքին վրայ, արտասուեց և ասաց.

— Ես այժմ կը մեռնեմ բաղդաւոր...

Աստուած օրհնէ ձեզ, իմ հրեշտակնե՛ր...

Յանկարծ լուեցաւ դռան ձայնը. Խրճիթի խարխուլ դռան վրայ տեղում էին այնպէս ուժգին հարուածներ որ չարժվում էր ամբողջ սենեակը:

Հիւանդը թողեց գրկից իւր որդւոց:

— Նայիր ո՞վ է, Թոմա՛ս, ասաց նա այս անգամ այլ եւս բոլորովին մեռնողի ձայնով:

Թոմաս գունաթափւեց. իսկ դուռը այնպէս դղրդում էր որ Ելէնան անգամ լսեց և զարմացած նայում էր եղբորը ու դռան:

— Բացէ՛ք, գեաւուրնե՛ր, լուեց մի կատաղի ձայն. բացէ՛ք թէ չէ ամբողջ տունը կը փլցնենք ձեր գլխին...

— Թիւրքեր են, միմեաց Թոմասը և դուռը բաց արեց:

Ներս խուժեցին մի քանի փաթթո-
ցաւոր թիւրքեր, յանդգնութեամբ դէն
հրեցին իրենց դէմը փակող թումասին և
մէկը նրանցից գոչեց.

— Ո՛ւր է տանաէրը :

— Ի՞նչ էք ուզում, հարցրեց թումասը:

— Տանաէրը ո՛ւր է, որոտաց թիւրքը
բարկացած :

— Հայրս մեռել է, ես եմ տանաէրը :

— Ա՛, ծիծաղեց մի ուրիշը. այդ մո՞ւկն
է եղբւ... բայց մեզ ի՛նչ, փաշան տուրք
է պահանջում և մուկ էլ լինես, պիտի
տաս :

— Այո՛, փոքրի՛կ, ծիծաղեց նրա ե-
րեսին մի ուրիշը. աքչա՛, աքչա՛ (1) ...
բա՛ց տոպրակդ տեսնենք...

Թումասը գունաթափւեց. իսկ հիւան-
դը որ ամեն ինչ լսեց, ճիգ գործեց նորէն
բարձրանալու և մի խռպոտ ձայն ար-
ձակեց :

— Ա՛, ասաց մի թիւրք. այնտեղ մէ՛կը
կայ պառկած, ո՞վ է նա, գետուորի՛կ :

— Մայրս է, թոթովեց թումասը. մեռ-
նում է :

— Ա՛, մեռնո՞ւմ է, աւելի լաւ, ծիծա-

(1) Փո՛ղ, փո՛ղ :

դեց մի ուրիշը. մի գետավուր էլ կը պա-
կասի այս երկրից... դէ՛հ, չու՛տ, տուր
փողը գնանք, ես չեմ սիրում մեռնողի
ձօտ շատ կենալ :

— Մենք փող չունենք, կմկմաց թո-
մասը, մայրս երկար հիւանդ մնաց, էլ
փող չունենք :

— Զունի՞ք, որոտաց թիւրքը. այն
ժամանակ մենք ձեր խրճիթի մէջ ինչ որ
կայ դուրս կը տանք. դէ՛հ, տղե՛րք, դար-
ձաւ նա իւր ընկերներին. այս տասեր-
որդ խրճիթը կը լինի, դատարկեցէ՛ք...
Փո՛ւհ, ի՛նչ անճոռնի բաներ կան... չը
մոռանաք այդ մեռնողի անկողինն էլ...

Եւ թիւրքերը սկսեցին դէպի դուրս
չպրտել աթոռները, պղինձներն ու աման-
ները, մէկը մօտեցաւ հիւանդին և բռնեց
նրա տակը ձգւած անկողինը :

— Խղճացէ՛ք, գոռաց թումասը բռնե-
լով նրա թեւը. թողէք մօրս հանգիստ
մեռնելու :

— Օ՛, ծիծաղեց թիւրքը. սպասե՞նք
մինչեւ շան սատկելը... մենք առանց էն
էլ դեռ շատ գործ ունենք, հեռո՛ւ...

Եւ կոպտութեամբ մի կողմ գլորելով
մեռնողին, դուրս քաշեց նրա տակից ան-
կողինը :

Թումասը դողաց բարկութիւնից , նրա աչքերը փայլեցին , չրթունքները արիւնեւում չափ կծեց նա :

Յանկարծ նրա աչքը ընկաւ իւր քրոջ վրայ . խեղճ էլէնան վախից կծկեւ էր մօր գլխի կողմը և դողում էր . Թուրքերից մէկը վառաշոտ հայեացքով նրան նայելով մօտենում էր և երբ իւր կեղտոտ ձեռքերը պարզեց չոյելու նրա քեքոյչ գէմքը , Թումասը այլ եւս չկարողացաւ դիմանալ , վերցրեց գետին ընկած թիւրից մէկը և կատաղութեամբ իջեցրեց իւր քրոջը շոյոյ Թուրքի գլխին :

— Անօրէններ , գոռաց նա . բաւական չէ՞ որ մօրս չէք թողնում հանգիստ մեռնելու և համարձակվում էլ էք քրոջս դպչելու :

Թուրքերը ասլած կանգ առին :

— Դո՛ւրս այդ լակոտին , դո՛ւրս , գոռաց մի Թուրք :

Սկսեց մի սաստիկ կռիւ . Թումասի թիւակը արագութեամբ ընկնում էր Թուրքերի գլխին որոնք իսկոյն չրջապատեցին պատանի յանդուգներն . մէկը բռնեց նրա մէջքից , քաշեքաշ տարաւ գէպի դուռը և երբ չարտում էր դուռս , լաւեց մի սոս-

կալի ճիչ , մի քստմեցուցիչ կողկողագին աղաղակ . . . :

Հիւանդն էր որ տեսել էր այս բոլորը . նա բարձրացաւ , սարսափած աչքերով նայեց , ձեռքերը տարածեց , մի ճիչ արձակեց և երեսի վրայ ցած փուկեց գետինը :

Մեռել էր : Այդ տեսարան պահ մը ստիպեց Թուրքերին կանգ առնելու . նրանք թողին Թումասին , շտապով ամեն ինչ դուրս ձգեցին խոճիթից , ամենակատաղիներից մէկն էլ քաշեց դատարկ մնացած անկողինը և ամեն ինչ թողնելով հեռացան արագութեամբ :

Թումասը ոտքի ելաւ . էլէնան ուշաթափ ընկել էր մօր վրայ : Պատանին կատաղի աչքերով նախ նայեց մօր դիակին , իւր խեղճ քրոջ , յետոյ դարձաւ գէպի հեռացող Թուրքերը , սեղմեց բուռները , կրճտեցրեց ատամները և եթէ այդ միջոցին մէկը անցնէր այդտեղից , լաւ կը լսէր թէ ի՞նչպէս Թումասը , տասնեւհինգ տարեկան ձկնորս պատանին , գոռում էր կատաղութեամբ .

— Վա՛յ ձեզ , անօրէններ , վա՛յ ձեզ , որովհետեւ Թումասը ձեզից հաշիւ պիտի պահանջէ և խիստ , անգութ հաշիւ . . . :

Բ

Անցան օրեր, Բոցարիսը պահեց իւր խոստումը և այս անգամ երիտասարդ ձկնորսի խրճիթում տիրուհի էր դարձել Էլէնան։ Քոյր և եղբայր այնքան սիրում էին միմեանց որ բոլոր կղզեցիք զմայլում էին։ Մոզի եզերքումը միշտ երերում էր Թումասի նաւակը, որի մէջ նա նստած, գնում էր իւր թոռը ձգելու ջրի մէջ. յետոյ նաւակը լցնում էր ձկով և այդ պաշարը նա ամեն օր քաղաք տանելով, կարողանում էր ո՛չ միայն իր և քրոջ հացը ճարել, այլ և իրենց դատարի խրճիթը հետզհետէ լեցնել կարասիներով։

Երիտասարդ Թումասը ո՛չ միայն սիրելի դարձաւ իր քրոջ որ մտածում էր միայն իր եղբոր վրայ, այլ և բոլոր կղզեցիներին. նա ճանաչեց իրր լաւ նաւավար, քաջ և յանդուգն երիտասարդ, որին ոչ մի Տաճիկ չէր համարձակուել ծուռ աչքով նայելու, առանց ենթարկուելու Բոցարիսի հուժկու բազուկի ծանր հարուածներին։

Եւ քիչ չէր պատահում որ Բոցարիսը թաքուն տեղերում ծեծկռտում էր մի լէրը Տաճիկ, շատ անգամ ընկղմում էր

նրանց նաւակները և հեռուն կանգնած զուարճանում էր նրանց կրած արժանի տանջանքներով։

Համարձակ նա ոչինչ չէր անում որովհետեւ գիտէր որ իրեն կարող էին բռնել, սպանել. իսկ Էլէնան կը մնար անտէր և անխնամ։

Առ այժմ նա առիթը չէր փախցնում իւր վրէժը ծածուկ անկիւններում գործադրելուց։

Կղզեցիք յայտնապէս տեսնում էին որ Թումասը մի բուռն ատելութիւն է զգում դէպի Թուրքերը. իրենք Յոյներն իսկ շատ նեղութիւններ էին կրում նրանց ձեռքից. Թուրքը խլում էր նրանց վերջին կոպէից, թալանում, գերփում, գջլում էր, յափշտակում և անպատում էր և այդ բոլորից յետոյ կանգնում ծիծաղում էր Յոյների ցաւերին վրայ։ Այնտեղ քաղաքի ամենալաւ շէնքին մէջ կապիւն նըստել վայելում էր կղզիի լաւ բերքերից, իւր հարէմն էր լեցնում յունական գեղեցկուհիները, զինուած և պերճութեամբ անցնելով փողոցից՝ մտրակել էր տալիս խեղճ ձկնորսներին... իսկ նրա վայրենի ծառայները իրաւունք էին համարում

ձեռք դպցունել ամեն բանի, վնասել ամենքին, խլել և առեւանգել ու անպատիժ մնալ։ Անլսելի էին մնում բողոքները, անարդար էին բոլոր գործերը և անիրաւութիւնը հասել էր իր ծայրագոյն կէտին։

Թոմասը տեսնում էր այդ բոլորը, նորա դէմքը կնճռվում էր, նրա սիրտը ուռում, նա պատրաստ էր իւրաքանչիւր թուրքի փորը թափել հանդիպելիս. բայց խեղճ էլէնան, այդ սիրուն թշուառ աղջիկը, կապում էր նրա թեւերը։

Թոմասը ամբողջ գիշեր օրսում էր, իսկ առաւօտեան տանում էր իւր օրսը քաղաք. յետոյ ճաշին վերադառնալով նա գնում էր քրոջ հետը ծովեզերքի մի ծառի տակ հանգստանալու և այնտեղ երկու պատանիները մի առժամանակ վայելում էին անդորր կեանք։

— Էլէնա՛, յայտնում էր ձեռքերով թոմասը իւր քրոջ. անտանելի է մեր դժբախտութիւնը, լաւ է որ մեր մայրը չուտ մեռաւ և չը տեսաւ թէ թուրքերը ինչէր են անում։

— Ի՞նչ կայ, հարցնում էր աղջիկը նշաններով։

— Ի՞նչ պիտի լինի էլ, օրէ օր թուրքերը աւելի լրբանում են. կղզիի մէջ էլ յոյն աղջիկ կամ կին չի մնացել, կաղին և իւր ծառայների երամակը պղծում են ամեն ինչ, սկսած տներից մինչեւ մեր Ս. տաճարները։

— Իսկ մեր Պալէօլօգ կայսրը՞

— Նա՞, ասաց դառնութեամբ թոմասը. նա այժմ զրադուած է մայրաքաղաքով օրովհետեւ թուրքերը սպառնում են ոչնչացնել Ստամբուլը... Էէ՛, Ստամբուլից այլ եւս ոչինչ օգնութիւն չենք կարող սպասել, այնտեղ ամեն ոք այժմ իւր կաշին է մտածում... մենք, մենք ինքներս պիտի վերջապէս մի բան անենք։

— Ի՞նչ, վախեցած հարցրեց էլէնան։

— Շատ հեշտ է, խօսեց ձեռքերով և տաքութեամբ թոմասը. կղզիին մէջ ցոյնները աւելի շատ են քան թուրքերը. մենք թէեւ զէնք չունենք, բայց ունենք մեր թիակները և կացիները...

Եւ նա լռեց, երեւի մտածելով թէ շատ է յառաջ գնում։

— Թոմաս, դրդեց նրան էլէնան. ես վախենում եմ միայնակ տան մէջ մնալ։

— Մի՛ վախենալ, ապահովացրեց նը-

րան պատանին. Թուրքերը քիչ շատ վա-
րենում են ինձին. միայն դուռը միշտ
փակած պահիր և աշխատիր այդ լրբերի
աչքին չերեւալ:

Այն ժամանակ էլէնան աշխուժով ըս-
կսեց մի երկար պանտոմիմա. Թումասը ու-
շադրութեամբ դիտում էր նրան և հե-
տըզհետէ գունաթափվում էր:

— Ի՛նչ, գոչեց նա. ճի՛շդ ես ասում:

— Այո՛, այո՛, պնդեց աղջիկը վախե-
ցած:

— Եւ քեզ տեսա՞ն:

— Այո՛, մինչեւ իսկ մէկը կանգնեց և
մի ինչ որ բան փախաց միւսի ականջին
ու ինձ ցոյց տուեց:

— Իսկ դո՞ւ:

— Ես փախայ ներս ու դուռը կող-
պեցի նիգով:

Թումասը գլուխը խոնարհեցրեց, ա-
կամայ սկսեց դողալ. տխուր մտածու-
թիւններ պաշարեցին նրա միտքը:

— Էլէնա՛, դարձաւ նա քրոջը. ես
քեզ վաղը մի սուր դաշոյն կը բերեմ, դու
խօ այդ զէնքից չե՞ս վախենում:

Էլէնան ժպտեց:

— Այո՛, յիշում եմ, ժպտեց սիրավիր

Թումասը. Նիկողայի դէ՞պքն ես պատմում.
դա ոչի՛նչ. խեղճ Նիկողան սիրում է քեզ
և ուզում էր համբուրել քեզ, ուրիշ ոչինչ:

Էլէնայի աչքերը բարկութիւնից շոր-
բոքուեցան. նա ձեռքը բարձրացրեց և
ցոյց տուաւ զարնելու ձեւ:

— Իրաւ է, ծիծաղեց Թումասը. Եւ
կօլան ինձ պատմեց. խեղճը շատ վախե-
ցել էր քո տապալիցը... բայց գիտե՞ս,
մեր տապարը ամեն անգամ տոնը չլինի.
ինձ պէտք է լինում ծովի վրայ. նրա խո-
խարէն ես քեզ կը թողնեմ մի տարի դա-
շոյն... և համարձակ, համարձակ խորի
նրա կրծքում ով որ կը յանդգնի քեզ
ձեռք դպցնել:

Էլէնան նորից ժպտեց, բայց գունատ,
մեռելային ժպիտով:

Այսպէս Թումասը հարկ համարեց գըտ-
նել երկու դաշոյն, որոնցից մէկը քրոջը
տուաւ, իսկ միւսը թաքցրեց իւր հա-
գուստի տակ: Ո՞վ գիտէ, մտածեց նա.
գուցէ ինձ եւս պէտք լինի ծակոտելու...

Այդ կերպով ամեն ինչ խաղաղ անց-
կացաւ մինչեւ մի տարի:

Մի օր առաւօտ Թումասը ձուկի մեծ
պաշար ժողոված, տուն մտաւ, մի երկու

պատառ հաց կերաւ, համբուրեց քրոջը
և որսը շալակած դէպի քաղաքի չուկան
գնաց :

Առաւօտը դեռ նոր էր բացուել, փոք-
րիկ քաղաքի հրապարակները դեռ եւս
դատարկ էին, խառնութենէն էլ բոլորը
փակ :

— Այս ի՞նչ է, մտածեց թումասը, ին-
չո՞ւ եմ փակ խառնութենէն :

Յետոյ յանկարծ յիշեց որ այդ օրը
յունական մի այլազմա (1) էր :

— Ծո՛ւհ, մտածեց նա. ձուկերս չը
պիտի ծախուին. ի՞նչ յիմարն եմ եղել,
ինչո՞ւ երէկ չը մտածեցի որ այսօր տօն է :

Եւ ծոծրակը քորելով կանգ առաւ
սրճավաճառ Միխայէլի խանութին առջև :
Սրճատունը բաց էր. ներսում սրճավա-
ճառը զբաղուած էր մի մեծ աման ջուր
տաքացնելով :

— Բարի լոյս, Միխայէլ, ասաց թո-
մասը տոպրակը ուսից ցած դնելով խա-
ռնութին դրան առջև :

— Ա՛յս, այդ դո՞ւ ես, թումաս. բարի
լոյս. այդ ի՞նչ է հետք :

(1) Ժողովրդական տօն :

— Զուկ :

— Զո՞ւկ. գժուե՞լ ես, ծիծաղեց Մի-
խայէլը. քեզ ո՞վ ասեց մի այսպիսի օր
ձուկ բերես ծախելու :

— Զէ՛ի յիշում որ տօն էր :

— Ա՛հ, վա՛հ, ասաց դառնութեամբ
Միխայէլը. ի՛նչ օրի ենք հասել, Տէ՛ր
Աստուած. մի Յոյն, մի ճշմարիտ Յոյն
մուանա՞յ իր տօն օրերը... Աստուած
իմ, Աստուած իմ, ե՞րբ պիտի ազատ-
ուենք այս թուրքերի ձեռքից. թուրքե-
րի որ էլ ոչինչ չը թողին մեզ վրայ յոյ-
նութեան նշան... :

— Լա՛ւ, լա՛ւ, ինչո՞ւ ես տաքանում,
կարմրեց թումասը. թէ դուն լաւ Յոյն ես,
ինչո՞ւ ես սրճատունդ բաց արել :

— Կարծում ես թէ ես ինձ չեմ մե-
ղադրում, գոչեց տաքութեամբ Միխա-
յէլը և առջև կապած գոգնոցով կրակը
արծարծեց. բայց ի՛նչ արած. թուրքը
ի՞նչ գիտէ քրիստոնեայի տօնը... անց-
եալ շաբաթ օրը իմ տօնս էր, խօ յիշում
ես. կարելի է այդ էլ ես մոռացել որով-
հեաւ չեկար շնորհաւորելու :

— Քոյրս մինակ էր... կմկմաց թո-
մասը :

— Հա', իրաւ, ասաց Միխայէլը. էլէ-
նան ի՞նչպէս է, խեղճը էլի մո՞ռնջ է...
Աստուած պահի նրան. արդէն պահում
էլ է, Աստուած այդ պիտի ների պահապանն
է... էլի այնպէս սիրո՞ւն է :

— Այո',... բայց դու խօսքդ մոռա-
ցար :

— Հա', էն էի ասում... բայց ինչո՞ւ
ես կանգնել դռան մօտ, ներս ե'կ, հիմա
ջուրը կը տաքանայ, մի սուրճ էլ կը խմես :

— Ձեմ ուզում, գէմքը ծռմուկեց թո-
մասը. սուրճը թուրքի խմելիք է, իսկ մի
Յոյն թուրքի խմածը չը պիտի խմի, մի
ճամարիտ Յոյն...

— Իրաւունք ունես... բայց այդ թող-
նենք. էն էի ասում... անցեալ չաբաթ
օր իմ տօնս էր. լա՛ւ, ես ի հարկէ խա-
նութս չեմ բաց անում և նստում արւն
եկողներին եմ ընդունում... մէկ էլ ի՞նչ
լինի որ քէֆդ գայ... յանկարծ կադին
իր ծառայներով կանգնեց դռան մօտ և
հրամայեց ինձ դուրս գալ. երբ ես դուրս
եկայ և հիւրերս լեղապատառ եղած լը-
ռութեամբ միւս դռնից ու պատերից
փախան, կադին խստութեամբ նայեց ինձ
և գոչեց.

« — Գեաւո՛ւր, ինչո՞ւ այսօր դու-
քանդ չես բաց արել :

« — Էֆէնդը՛մ, կմկմացի ես այսօր...
այսօր իմ անուան տօնն է... : Կադին
բերանը չի բաց անի ու մի կուշտ ծիծաղի :

« — Խընզը՛ր, գոռաց. քանի՞ փարայ
կառնեմ մի գեաւուր շան տօնը. հայտէ',
գնա դուքանը բա՛ց, հաւատացեալ իս-
լամները այսօր զրկուել են՝ սուրճից :

« — Բայց... կմկմացի ես աշխատե-
լով դէմ դնել. «բայց» իս փոխարէն՝ կա-
դին մի լաւ հայհոյեց ինձ, յետոյ հրա-
մայեց իր ծառայներին, որոնք ինձ քաշ
տալով տարան մինչեւ խանութս և այն-
չափ վզակոթս տաքացրին որ ստիպուե-
ցի խանութը բանալ... է՛ ապա. թումս'ս,
սրա՞ն ինչ կասես :

— Կասեմ որ, պատասխանեց թումս-
սը սառնութեամբ, կադին իրաւունք է
ունեցել քեզ «չուն» անուանելու... :

— Ի՞նչ, ի՞նչ, գոչեց սրճագործը այ-
լագունած :

— Այո', շարունակեց թումսը. մի մարդ
այդպէս չէր անել, նա մանաւանդ երբ
այդ մարդը Յոյն լինէր. նա կը հանէր
դանակը և կը ցցէր կադիի կրծքում... :

— Ասում ես էլի... , ասաց սրճագործը. ամենքը խօ քեզ նման յանդուգն չեն ու անվախ... :

— Հը մ, կնճռեց դէմքը Թումասը. հէնց այդ է ցաւը է՛ է՛... :

Եւ վեր կացաւ գնալու :

— Գնո՞ւմ ես , Թումա՛ս , ասաց Միխայէլը. կուզես ձուկը թող ինձ մօտ . եթէ Թուրքերից առնող կը լինի , կը ծախսեմ :

— Ո՛չ , ասաց Թումասը , չէմքի վրայ կանգ առնելով. տօն օրին չէ կարելի առեւտուր անել. դրա փոխարէն տոպրակը թող մնայ այստեղ. եթէ մինչեւ վաղը ձկները չը հօտեցին , կը ծախսենք էգուց :

— Լա՛ւ , լա՛ւ , կը դնեմ մառանը... սառն է այնտեղ :

— Շնորհակալ եմ :

Թումասը դուրս գնաց :

— Է՛յ , Թումա՛ս , բացագանչեց նրա ետեւից Միխայէլը. այսօր քրօջ հետ չե՞ս գալ հրապարակը . նուագածութիւն , պար , խաղեր կը լինեն... Ստափրաքին այսօր գօտեմարտելու է :

— Իրա՛ւ , հարցրեց Թումասը կանգ առնելով :

— Այո՛ , այո՛ , մեծ բազմութիւն կը

լինի... չատերս սպասում ենք որ դու էլ կը մասնակցես խաղերին :

— Տեսնե՛նք , ասաց Թումասը և հեռացաւ :

Նա մի պտոյտ գործեց քաղաքում. փողոցները սկսում էին լցուել բազմութեամբ , գլխաւոր հրապարակի վրայ մի քանի մարդիկ մաքրում էին գետինը , իսկ բազմութիւնը հետզհետէ լցվում էր այդտեղ : Թումասը մի քանիսի հետ խօսեց , յետոյ մտածելով թէ քոյրն էլ կուզէր ներկայ դառնուիլ այդ հանդէսներին , ընտապեց տուն՝ նրան էլ բերելու :

Նա նորից անցաւ սրճատան առջեւից , յետոյ մտաւ իրենց փողոցը և ընդունելով անցորդների «բարի լոյսը» , մօտեցաւ իր խրճիթին : Հեռուից նա փնտռեց աչքերով էլէնային որ սովորութիւն ունիր միշտ իւր եղբորը սպասել դռան վրայ և զիմաւորել նրան :

Երեւի մտել ներս դուռը փակել է , մտածեց նա և մօտեցաւ :

Բայց խրճիթի դուռը բաց էր . ո՛չ միայն բաց էր , այլ եւ կարծես քանդուած էր : Սպառնալիկ կանգ առաւ , սիրտը սեղմուեց , զգաց որ մի վատ բան էր պատահել :

— Էլէնա՛, գոչեց նա դողդոջուն ճայ-
նով :

— Ի՞նչ յիմարն եմ, մոռած եց խելոյն .
միթէ՞ քոյրս լսում է :

Ներս մտաւ . բայց մտնելուն պէս քա-
րացած կանգ առաւ և պատին կպաւ ,
ցած չընկնելու համար :

Խրճիթի մէջ ամեն բան տակն ու վրայ
էր . մահիճը քանդուած , աթոռները ջարդ
ու փշուր խառնուած պղնձեղէնների և
կոտորուած ամանների հետ . մէջտեղում
տեսնվում էր արեան մի փոքրիկ լճակ որ
տարածվում էր մինչև դուրս . շորերը
գցեցուած , իր թուրը ընկած ցցից և , ի
լրումն ամենայնի , գետնի վրայ ընկած
գտաւ նա քրոջը տուած իր դաշոյնը . . . :

Էլէնան չը կար :

Պահ մը կարծեց թէ խենթանում էր .
ձեռները մազերի մէջ կոխեց և աղաղա-
կեց աչիւղորմ ձայնով .

— Էլէնա՛ . . . :

Յետոյ դուրս վազեց , մի քանի կա-
տաղի թռիչներով խրճիթների առջևից
անցաւ , նորէն վերադարձաւ , ծովափը
վազեց և փչաքաղեցնող ձայներով , ու-
նալու պէս գոռում էր .

— Էլէնա՛, Էլէնա՛ . . . :

Էլէնան չը կար : Թոմասը կանգ առաւ ,
պահ մի մտածեց : Այդ միջոցին նրա միտ-
քըն ընկաւ որ կարող էր Էլէնան դրացի-
ների տունը գնացած լինել :

Սրացաւ դէպի խրճիթները և կատա-
ղութեամբ ներս ընկաւ . ոչ ոք չէր տե-
սել Էլէնային :

— Ի՞նչ կայ , ի՞նչ կայ , հարցնում էին
բոլորը հետեւելով նրան :

— Էլէնա . . . աղաղակում էր Թոմասը
գլխի պէս , վազում էր ամեն կողմ , պը-
տոյս էր գործում խրճիթի չորս կողմը .
նրա աչքերը մեծացել , ձայնը խռպոտել ,
դիւահարի էր նմանում . . . :

Անցողները կանգ առին , խրճիթներից
բոլորը դուրս թափուեցին և ամեն ոք
յուզուած դիտում էր այդ տեսարանը :

Թոմասը վազում էր մէկից միւսի մօտ ,
բռնում թեւերից , ուժգնութեամբ թա-
փահարում էր նրանց և հարցնում .

— Ասացէ՛ք , Էլէնային չը տեսա՞ք :

— Աւա՛ղ , չը տեսանք , պատասխա-
նում էին նրան տխուրութեամբ :

Թոմասը յուսահատած ներս մտաւ
խրճիթ : Ներս մտնելուն պէս , նրա աչ-

քը ընկաւ մի կլոր սպիտակ բանի որ կանգ էր առել մահճակալի մի ոտի մօտ :

Աչքերը փայլեցին , ցատկեց դէպի նա և ձեռքն առաւ մի թրքական փաթոթ , մի ապարօշ :

Յետոյ դողաց , ատամները կրճտեց և մտածեց .

— Կադիի չալմա՛ն է... , գոռացին ներս մտնող դրացիները :

Յանկարծ թոմասը լրջացաւ , այլ եւս չէին դողում նրա ձեռքերը և ոչ իսկ այնպէս վախ ազդում նրա ակնարկը :

Դրանց փոխարէն նա այժմ մեռելային գունատութիւն ստացաւ :

— Ա՛ , ասաց նա . կադիի՞նն է : . . և կադին բարեհաճե՛լ է քոյրս տանե՛լ . . . տեսնե՛նք . . . :

Ասաց , ապարօշը առաւ ձեռքը ու դուրս թռնելով խրճիթից սկսեց վազել դէպի քաղաք :

Ամենքը վազն ի վազ հետեւեցին նրան :

Գ.

Այդ պատահում էր թոմասի մօր մեռնելուց ուղիղ մի տարի յետոյ : Քաղաքի

մեծ հրապարակը լիքն էր բազմութիւնով . արդէն խաղերը և պարերը սկսել էին : Մի կողմում յոյն երիտասարդների մի խումբ չրջապատել էր նուագածուներին , մի կլոր պար էր բռնել . մի ուրիշ կողմ երկրորդ խումբը երգելով « առնաւուտ »-ի (1) պէս կաքաւում էին . մի ուրիշ խումբ « Էլէնիքա » էր երգում . իսկ հրապարակի մէջ տեղում երկու գօտեմարաներ կիսամերկ միմեանց էին կպել :

Յոյն կիներ , տղայներ , ծերեր կանգնել դիտում էին . ամբողջ քաղաքը այդտեղ էր . այդտեղ էին նաեւ հեռու խումբըված թուրքերը որոնք լրբութեամբ սպրդում էին ամեն խմբի մէջ , ծաղրում , հայհոյում էին , մի կնոջ նայելով համարձակօրէն խօսքեր էին ձգում և երգողների առջեւից անցած ժամանակ բերանները ծռմուկելով ու այլանդակ ձայներ հանելով , ծաղրում էին յունական ազգային երգը :

Յոյները գունաթափվում էին . կային ոմանք էլ որ կամենում էին ջարդ ու փռչուր անել ծաղրող թուրքերի ատամները .

(1) Ալբանիացի :

բայց զսպում էին իրենց և շարունակում էին երգել, միայն այս անգամ դառն, բեկբեկ և տխուր ձայնով... :

Յանկարծ լուսեց մի աղաղակ . սլարողները կանգ առին , երգողները լուսեցին , գօտեմարտները զատուեցին և ամբոխը ճանապարհ բաց արեց մի խմբի որի առջևից վազում էր Թոմասը մազերը ցրուած , դէմքը գունաթափ և ապարօշը օդի մէջ երերցնելով :

Նա վազեց հրապարակի մէջտեղը , կանգ առաւ և երբ բոլորը միմեանց հրելով չոլապատեցին նրան , շարժեց ձեռքը ու գոռաց .

— Յոյներ , էլէնիքայի զաւակներ , լըսեցէ՛ք թէ Թոմաս Բոցարիսը ի՛նչ կըպատմէ ձեզ... : Մի տարի առաջ Թուրքերը խլեցին մեռնող մօրս տակից նրա մահի՛ճը , դատարկեցին խրճիթը և չը խղճացին մեռնողին իսկ . իսկ այսօր նրանց մեծը , Կադին , որի ապարօշը ընկած գրտայ մեր խրճիթում , յափշտակեց իմ քրոջ , էլէնային , որին բոլորդ ճանաչում էք... այդ միեւնոյնն է թէ Թուրքը անպատուեց , առեւանգեց ամբողջ էլէնիքային... : Յոյներ , Թուրքը խլեց մեր

հացը , մեր ազատութիւնը , շան պէս ըստիպեց լղել իւր ոտը , պղծեց մեր տաճարները և այսօր խլում է մեր աղջիկները , յայտնի համարձակ տանում է նա մեր կանանց... էլ ի՛նչ մնաց մեզ , Յոյներ , եթէ ոչ ծովը թափւեւ և սատակել շան պէս քան կրել այս գլխարկը , նստել այս հողի վրայ... :

Բոլորը շարժեցին , մի խուլ մռմռոց տարածվեց ամեն կողմ . էլէնային կադին յափշտակել է , կայծակի օրագութեամբ ասացին միմեանց բոլորը . կարծես իրենց քոյրերը կամ կանայքն էին յափշտակւել :

— Այո՛ , շարունակեց Թոմասը խորին լուսթեան մէջ . էլ ոչինչ չը մնաց մեզ , ստորացանք մինչեւ գետին , լղեցինք նրանց ոտները և եթէ թոյլ տանք ազատօրէն տիրանալու մեր կանանց , ոչնչով պակաս չենք լինել կաւատներից... իսկ Յոյն և կաւատութիւն ... թող ոչնչանայ Յոյնի անունը այլ եւս և թող երկինքի հուրը մոխիր դարձնէ մեզ բոլորիս , քանի որ մենք լուռ կը մնանք և դեռ եւս կը շարունակենք մի բուռ կատաղիների ճանկերի մէջ թփռտալ... :

Յանկարծ հեռուից երեւեց մի ձիաւոր

որի կողքից հեռեւակ գնում էին շատ զինուած անձեր :

Ձիաւորը տեսաւ որ ամբոխը լուռ է և մի ինչ որ մարդ խօսում է յունարէն :

— Ի՞նչ է այն , գոչեց նա ձին քշելով դէպի հեռուն կանգնած Տաճիկները :

— Ձենք հասկանում , ասաց մէկը . երեւի մի բան է եղել :

Ձիաւորը ձին քշեց դէպի ամբոխը :

— Կադի՛ն , կադի՛ն... գոչեցին Յոյները ետ քաշուելով :

Այդ ձայնը լսեց թումասը . նա լսեց , ցած ձգեց ձեռքից սպարօշը և ձեռքը տարաւ հագուստի տակը :

Կադին ձին քշեց դէպի նա , ամբոխը ճանապարհ բաց արեց . թումասը ձեռքը հագուստի տակ , շրթները պրկած , բորբոքուած աչքերով սպասում էր :

— Ի՞նչ է այն , գեաւո՛ւր , գոչեց կադին , մտրակը բարձրացնելով թումասի վրայ . ինչո՞ւ ես հաւաքել գլխիդ ամբոխը :

Թումասը շարժեց , մի ոստիւնով բռնեց կադիի ձիու սանձը և ասաց դողդոջուն ձայնով .

— Ի՞նչ յափշտակեցիր քրոջս :

Կադին գունաթափեց և ձիու սանձը քաշեց :

— Յոյներ , դարձաւ թումասը ամբոխին . այս է նա որ ձեռք դրեց մեր կանանց վրայ . ժամանակը հասել է որ այլ եւս մեր վրէժը առնենք... Կեցցէ՛ Յունաստան , հեռեւեցէ՛ք ինձ :

Եւ ցատկելով , կայծակի արագութեամբ դաշոյնը խրեց կադիի կուրծքին մէջ , յետոյ բռնեց դէպի ետ ընկնող թուրքի երկար հագուստից , քաշեց նրան ցած ձիուց , մի երկրորդ արագ հարուածով պատռեց նրա կոկորդը , արիւնոտ դաշոյնը բարձրացրեց և գոռաց .

— Կեցցէ՛ Յունաստան... վրէ՛ժ , Յոյներ , վրէ՛ժ :

Կադիի ծառայները սուրերով վրայ թափեցին . յանկարծ շարժեց ամբոխը , լսուեց մի աղաղակ և դրան հետեւեց « Կեցցէ՛ Յունաստան » ձայնը և ամբոխն ու թիւրքերը խառնուեցին միմեանց . փայտեր , կուռփներ և սրեր էին որ տեղում էին միմեանց վրայ . դիակներ վրձնւում ոտքերի տակ , ճիւղ , աղմուկ , « վրէ՛ժ » աղաղակներ լսվում էին ամեն կողմից , թռնում էին գլուխներ , հնձվում մարդիկ և Յոյները կատաղութեամբ պնդում էին փախչող Տաճիկների ետեւից... :

Թումաս Բոցարիսը իւր դաշոյնը ձեռքին՝ գլորեց մի քանի Թուրքի և երբ հըրապարակի վրայ գիականերից բացի, այլ եւս Թիւրք չէր մնացել, նա բարձրացաւ մի քարի վրայ, ցնցեց իւր երկար մազերով արիւնտ գլուխը ու շորերը, երեքրեց դաշոյնը և առաց.

— Յոյներ, դէպի կադէի տունը՝, ջընջենք անօրէնին մեր կղզիից... :

— Դէպի կադէի տունը՝, աղաղակեց ամբօրը :

Այս անգամ ամեն ոք չտապեց կորզել իր խրճիթից առաջին հանդիպած երկաթեայ գործիքը և բոլորը « Կեցցէ՛ մեր հայրենիք » աղաղակներով դիմեցին դէպի պալատը... :

Քիչ յետոյ էլէնան իւր եղբօրն էր յանձնվում. Թուրքերը թողնելով իրենց մեծ մասը մեռած, շտապեցին փախչել կղզիից և թողնել նրան Յոյներին :

Պէտք էր սակայն մի մարդ, որ կարողանար ապագայի համար զօրութիւն պատրաստել, կառավարել կղզին, ոյժերը միշտ միացած պահել և մինչեւ որ իրենց օգնութիւն գար, կարողանար կղզին ազատ պահել Արշիպեղազոսի ծովի մէջ վիստացող թրքական նաւերից :

Պատանի Թումաս Բոցարիսը միաձայն ընտրուեց կղզիի կառավարիչ :

Նրբ Բոցարիսի քաջագործութեան լուրը Բիւզանդիոն հասաւ, այնտեղի Յոյները շատ ուրախացան. սակայն կայսրը և նախարարները զբաղուած լինելով աւելի ծանր հոգսերով, չուզեցին այդ գործերը թողնել և մտածել մի փոքրիկ կղզիի մասին :

Այսու ամենայնիւ Բոցարիսը ամբարեցրեց կղզին, մի փոքրիկ զօրագունդ կազմեց և Թիւրքերի հետ երկար կռիւներ մղելուց յետոյ, կարողացաւ կղզին ազատ պահել նրանց լուծից. նա մինչեւ իսկ մի քանի փառաւոր ջարդեր տուաւ Թուրքերից ուղարկուած մեծ գնդերին :

Սուլթանը զբաղուել էր Բիւզանդիոնով, ուստի և Բոցարիսի կղզին մի առժամանակ վայելեց ազատութիւն :

Նւ այդ ազատութիւն նա վայելեց երկար ժամանակ անվրդով և խաղաղ մինչ կենդանի էր Թումաս Բոցարիսը... :

Շատ տարիներ անցան. Թումաս Բոցարիսը օրինակելի բարի, արդար և ազնիւ կառավարիչ էր. բայց դաւաճանութիւնը նրան էլ կարողացաւ ոչնչացնել :

Մի օր , մի դաւաճան , ստփորով լիքը
գինի տուեց Էլէնային՝ իբր ընծայ Բոցա-
րիօի համար բերած :

Գինին մէջ Թոյն կար և Բոցարիսը ա-
ռանց գիտենալու խմեց : Այդպէս մեռաւ
Բոցարիսը . Ժողովուրդը մեծ սուգ արեց
նրա վրայ . իսկ Էլէնան գրկեց նրան ծած-
կող հողը և լուռ ու մունջ՝ մեռաւ այն-
տեղ :

Բոցարիս մեռնելով , կղզին կորցրեց
իւր ազատութիւնը . Թիւրքերը խմացան
ահարկու սպտանի մահը և ասպատակ-
ներ ու գունդեր ուղարկեցին դէպի կղզ-
ին . Բոցարիսը չը կար որ միացնէր Ժո-
ղովրդին , խրախուսէր և մղէր թշնամուն :

Կղզին նորից ընկաւ Թիւրքերի ձեռ-
քը . շոտով Բիւզանդիոնն եւս տապալ-
ւեց Մահմէդ Բ. ի հարուածներից և այ-
նուհետեւ երկար ժամանակ Յունաստա-
նը տառապանք կրեց , հեծեց , մղկաց
մինչեւ որ վերջապէս նորից արծարծեց
սուրբ կրակը , նորից մեծացաւ նա , մի
ուժգին հոսանքով լափեց թշնամուն , Թո-
թափեց չղթան և այսօր նա բարձրադը-
լուխ վայելում է մի փառաւոր ազատու-
թիւն . . . :

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

Հետեւեալ գիրքերն կարելի է
ստանալ Արմենիաի խմբագրատունէն ,
իրենց առջեւ նշանակուած գիներով
և փոստի ծախքը խմբագրատունէն
վճարուելով :

Արժէքը կանխիկ չվճարուած՝ գիրք
չըրկուի :

ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԹԻՒՆ Խ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
Ը

ԹԻԻՐՔԻԱԻ ՀԱՅԵՐՆ

ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԴՐԱՑԻՆԵՐ

ԳՐԵՑ Գ. Ա.

Թիւրքիաի Հայերին և իրենց գը-
րացի Թիւրքերի , Քիւրդերի , Չէր-
քէզների , Ասորիների , Եգիպտիների ,
Դըղըլպաշների և այլ աղգերի վրայ
վիճակաբարկան և ցեղաբանական ամ-
փոփ և հետաքրքրական տեղեկու-
թիւններ տրուած են այս տետրակի
մէջ . Թիւրքահայաստանի մէջ բնակող
այլ և այլ աղգէ բնակիչների թուին
մէկ բաղդատական ցուցակը կցուած
է տետրակին վերջը : Գինն է 50 սան-
թիմ (35 սանթիմ) :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
Թ

«ԱՐՄԷՆԻԱ»Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ

Ա ՏԱՐԵԿԱՆ

(1885-86)

Շատեր կը փափաքէին ունենալ Արմենիայի Ա տարեշրջանի թիւերը. բայց որովհետեւ այդ թիւեր բոլորովին ըսպառած են, նոյն տարեշրջանի մէջ Մ. Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն 30ի չափ ամփոփուած են այս Յուշարարի մէջ, մի քանի թըղթակցութիւններով մէկտեղ որոց մասին խօսուած է առաջնորդող յօդուածներին մէջ: Այդ յօդուածների մէջ կան «Տնտեսական հարցեր» (Վանի տնտեսական վիճակը), «Թիւրքիան չուզեր լսել», «Ի՞նչ պէտք է անել և ի՞նչ կրնանք անել» (Ծայրայեղութիւն), «Եւրոպայի հայերն և Կ. Պօլսի Պատրիարքարանը», «Պէտք է գծել մեր ծրագիրը», «Մեր ոյժեր համախմբելու մի առաջարկ», «Ինչո՞ւ չեն յաջողիր մեր գործերը», «Սխալ մտածումներ»

(Վանի Պողոս Եպիսկոպոսի քարոզը որ խօսած է Վանի Արարք բաղի էկեղեցուն մէջ 1885 մարտ 31ին), «Իգական սեռի մասնակցութիւնը հայրենասիրական գործին», «Հայ ժողովրդի և թիւրք զօրքերի կռիւը Վանի մէջ» (Նամակ Վանէն) և այլն և այլն:

«Արմենիա»ի Յուշարարը իր Յառաջընթացով մէկտեղ կը բաղկանայ 124 երեսներէ, ութածալ դիրքի վրայ տպագրուած: Գինն է 1 ֆր. և 40 սնթմ (1 ֆրանք.):

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐԸ

Կ. ՊՕԼՍՈՅ ՀԱՅՈՅ ԿԵԱՆՔԷՆ ԱՌՆՈՒԱԾ
ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ)

ՊՐԵՑ ԱՊՂՂԱՐԻՊ

Այս հետաքրքրաշարժ գրուած կը ներկայացունէ ընտանեկան տխուր պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թէ տնտեսական մի հայր իւր ապականուած վարքուբարքով որչա՞փ չարիքների պատճառ դարձած է և վերջի վերջոյ ինք ալ իւր որդու ձեռքով սպաննուած և անհետացած է աշխարհէ: Գին 1 ֆրանք, (75 սանթիմ):

Վ Ր Է Ժ

Թարգմանեց ուսուսէից

Ա. Ս.

Ինչ որ այսօր Թիւրքերն կանեն
 Հայաստանի մէջ և անել կուտան Քիւր-
 դերին, նոյնը և աւելին կանէին նաեւ
 Պուլկարիաի մէջ մինչև ու Պուլկարներն
 աղատուեցան այդ բարբարոսների լու-
 ծէն և ունեցան իրենց ազգային կա-
 ռավարութիւն : Թրքական բռնարա-
 րութիւնների մէկ փոքրիկ պատկերը
 կը ներկայացունէ Վրէժը որ ցոյց կու-
 տայ նաեւ թէ Պուլկարներն այն աս-
 տիճան նեղուած էին քաղաքների և
 գիւղերի մէջ որ յանձն կառնէին մինչև
 իսկ լեռներն քաշուելով ապրիլ և յար-
 մար առիթն ներկայացած ժամանակ
 իրենց վրէժ լուծել Թիւրքերէն :

Վրէժի գինն է 20 սնթմ. (15 սնթմ.) :

Հ. Ղ. Ալիշան — Պատկերագարդ Աշ-
 խարհագրութիւն Նոր Հայաստանի (Բաղ-
 մահմուտ Հ. Ալիշանի աշխատասիրու-
 թեամբն հրատարակուած այս աշ-
 խարհագրութիւն որ մեծագիր և եր
 կիջեան 105 երեսներէ բաղկացած է
 և դիւրահասկանալի պարզ գրաբար
 լեզուով գրուած զարգարուած է
 Յի չափ պատկերներով որոց մէջ կը
 գտնուին Վան քաղաքի, Վանի բեր-
 դի, Պայազիտի, Լիւսիսանի, Անիի
 զանազան նշանաւոր աւերակների ևն.
 պատկերներն : Գրքին վերջը կը գտ-
 նուի բուն Հայաստանի, այսինքն Մեծ
 Հայքի, բոլոր քաղաքների, բերդե-
 րի, գիւղերի, լեռների, գետերի մի
 ընդարձակ ցանկը ուր իւրաքանչիւրին
 առջեւ նշանակուած է թէ գրքին
 քանիերորդ տանը մէջ գրուած է ա-
 նոր վրայ) : Դին 5 ֆր. և 50 սնթմ. :

— Հ. Ղ. Ալիշան — Նշմարք եւ Նշխարք
 Հայաստանի Ա, Բ և Գ պրահներ (Հա-

յաստանի հետաքրքրական տեղերէն
և քաղաքներէն 36 ին լուսանկար
պատկերները զետեղուած են Նշմարքի
3 պրակներին մէջ, անոնցմէ իւրա-
քանչիւրին վրայ պատմական և աշ-
խարհագրական հմտալից տեղեկու-
թիւններով, աշխարհաբար լեզուով
գրուած վեր. Հ. Ղ. Արիշանէն) : 3
պրակներն միասին 26 ֆր. և 50 սնթմ.

ՐԱՖԳԻ, ԴԱԻԻԹ ԲԷԿ պատմական
վէպ (1722-1728) Ա, Բ և Գ գիրքերն վեր-
ջաբանով մէկտեղ մէկ հատորի մէջ աւ-
փոփուած. Բ տիպ : 10 ֆր. :

ՐԱՖԳԻ, ԽԵՆԹԸ (Արկածներ վերջին
ռուս-թուրքական պատերազմից) և
ՋԱԼԱԼԷՏՏԻՆ (Մի պատկեր նրա ար-
շաւանքից) . երկուքը մէկտեղ մէկ հա-
տորի մէջ աւփոփուած. Բ տիպ : 8 ֆր. 75 ս :

ՐԱՖԳԻ, ՀԱՅ ԿԻՆԸ ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԻ-
ՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ 5 ֆր. 25 սնթմ. :

ՐԱՖԳԻ, ԿԱՅԾԵՐԻ ՎԵՐՋԸ 1 ֆ. 75 ս :

ԾԵՐԵՆՅ, ԹԷՈԴՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ

3 ֆրանք 50 սանթիմ :

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0343297

